

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ІМПЕРАТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Тетяна Швець
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

*Статтю присвячено дослідженню основних засобів вираження категорії імперативної модальності в сучасній французькій мові. Зокрема, вивчено особливості вираження спонукання до дії за допомогою граматичних і лексичних засобів, до яких належать дієслівні конструкції в часових формах *Impératif, Indicatif, Conditionnel, Subjonctif*, а також підсилювальні частки, сполучники, вигуки, прислівники, наголошені форми займенників.*

Ключові слова: імперативна модальність, спонукання до дії, *Impératif, Indicatif, Conditionnel, Subjonctif*, комунікація.

*Статья посвящена исследованию основных средств выражения категории императивной модальности в современном французском языке. В частности, рассматриваются особенности выражения побуждения к действию при помощи грамматических и лексических средств, к которым принадлежат глагольные конструкции во временных формах *Impératif, Indicatif, Conditionnel, Subjonctif*, а также усилительные частицы, союзы, междометия, наречия, ударные формы местоимений.*

Ключевые слова: императивная модальность, побуждение к действию, *Impératif, Indicatif, Conditionnel, Subjonctif*, коммуникация.

The article focuses on analyzing of the main means of expression of the category of imperative modality in modern French. Especially the peculiarities of expressions of drive to act with the help of grammatical and lexical means which include verb constructions in the Imperative, Indicative, Conditional and Subjunctive Mood and also intensifying particles, conjunctions, interjections, adverbs, personal pronouns, are analyzed.

Key words: imperative modality, drive to act, the Imperative, Indicative, Conditional, Subjunctive Mood, communication.

Постановка проблеми. Особливості організації спілкування та способи її мовного втілення активно вивчаються сьогодні як у лінгвістиці, де з'явилися нові дослідження граматичних, семантичних, прагматичних чи типологічних особливостей імперативних конструкцій та правил їх функціонування в мовленні, так і у філософії і дослідженнях штучного інтелекту. В мовознавстві дискусійним продовжує залишатися питання статусу імператива й імперативних конструкцій, граматичних одиниць, які належать до них, додаткових аргументів потребують також факти транспозиційного варіювання імперативного значення, пов'язані з імперативною парадигмою.

Актуальність дослідження зумовлюється загальною спрямованістю лінгвістичних досліджень на вивчення мовних явищ у їх реальному функціонуванні. Комунікативно-прагматичний напрям, що базується на

врахуванні соціальних, міжособистісних, індивідуально-психологічних характеристик учасників комунікативного акту в конкретних умовах його перебігу, передбачає дослідження спонукальної функції мови й вербальних засобів її реалізації крізь призму їхньої ролі у врегулюванні людської поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формулюючи конкретне висловлювання, мовець має на меті інформувати співрозмовника про свої наміри, виразити своє ставлення до цієї інформації, певним чином вплинути на нього. Саме проблема реалізації впливової функції мови привертає посилену увагу мовознавців (Л. Кисельова, Є. Тарасов, Н. Тропіна, М. Чаковська). Не залишилася поза увагою й спонукальна функція мови. Адже спонукання як мовленнєвий вплив, при якому діяльність однієї людини вербально регулюється іншою, відіграє значну роль у процесі спілкування, керує стосунками між учасниками комунікації.

Аналізу спонукання присвячено значну кількість робіт на матеріалі різних мов. Дослідженню підлягали речення з дієсловом-присудком в імперативі як основний засіб вираження спонукальної модальності (О. Гусєва, І. Михалкова, Г. Молчанова); комунікативно-прагматичні властивості спонукання (Л. Бережан, Г. Блінушова, Г. Дорошенко, Л. Фоміна, Н. Шевченко); структурні, семантичні та функціональні особливості мовних засобів його вираження (І. Афонська, Л. Бабкіна, Є. Кондзеля, М. Короткевич, Т. Ярушкіна). Дослідження спонукання проводилося також на рівні дискурсу (Т. Нікульшина, Л. Ряполова).

На матеріалі французької мови досліджувалися наказові речення з погляду їх функціонування, лексико-граматичної організації та фоностилістичної диференціації (О. Гаршина, Н. Нікітіна, Е. Нурахметов); вивчалися структурні, семантичні й функціональні особливості мовних засобів вираження спонукання (Р. Богданова, Л. Грачова, О. Мельничук). Проте коло питань, пов'язаних з функціонуванням спонукання та мовними засобами його вираження в сучасній французькій мові, залишилося недостатньо дослідженим.

Метою статті є висвітлення засобів вираження імперативної модальності в сучасній французькій мові. У результаті опрацювання літератури з досліджуваної проблеми було встановлено, що імперативний мовленнєвий акт – це волевиявлення адресанта, спрямоване на виконання адресатом конкретної дії, складниками якого є пропозиційний зміст – відображення комунікативної ситуації об'єктивної реальності з урахуванням інтенції адресанта та відповідних умов, а також ілюктивна сила, що полягає в спонуканні адресата до виконання дії. Імперативи характеризуються наявністю таких категорійних понять: пріоритетність/не пріоритетність позиції адресанта; корисність/некорисність дії для одного з учасників комунікації; категоричність/не категоричність спонукальної дії; обов'язковість/необов'язковість спонукання; імпульс волевиявлення.

Виклад основного матеріалу. Поняття імперативної модальності – досить широке. Воно не завжди виражається однаково у будь-якій мові, оскільки спонукання до дії це не лише наказ, а й прохання, бажання, побажання тощо. Виходячи з цього, можна сказати, що для вираження різних відтінків спонукання до дії можуть використовуватися різні часові форми наказового, дійсного й умовного способів.

Що стосується семантики *Impératif*, то вона має свою специфіку, зближення його за значенням з іншими способами є виявом звичайної у граматиці асиметрії.

У результаті опрацювання фахової літератури з досліджуваної проблеми було встановлено, що основним засобом вираження спонукання до дії є, перш за все, конструкції, що містять Імпрїратіф. Вони зазвичай виражають наказ у грубій формі:

Ben, tenez, la v'la, c'te putain-la [5, p. 11].

Спонування до виконання певної дії, виражене однією з форм наказового способу, може підсилюватися у французькій мові завдяки вживанню прислівникових займенників *en* або *y*, а також повторення дієслова, вжитого у наказовому способі:

Viens-y voir, mais viens-y donc! [5, p. 29].

Donnez-m'en un litre [5, p. 83].

Наказ, виражений дієсловом в Імпрїратіф, може також бути підсилений завдяки використанню наголошених форм особових займенників, вжитих у функції непрямого додатка:

Crois-moi ou crois-moi pas, dit Blaire a Cadilhac, mais au milieu de tout ça, comme ici et comme partout oñ c'qu'on passe, ce qu'on avait le moins, c'ytait le feu [5, p. 35].

Повторювання дієслова *croire*, вжитого у наказовій формі служить для підсилення категоричності наказу.

Одним зі способів підсилення висловленого наказу у французькій мові є використання прислівникового сполучника *donc*, який стоїть після дієслова вжитого у наказовому способі:

Dis donc, t'as entendu, c'te nuit, l'attaque? [5, p. 10].

Dis donc, tu pourrais ktre poli, face de pet, vieux moule a saca! [5, p. 52].

Іншим способом підсилення емоційного впливу від висловленого наказу є використання носіями французької мови наголошених форм займенників, які стоять після дієслова і дублюють вже вжитий ненаголошений особовий займенник, що стоїть на початку речення:

J'te dis, moi, qui veul'tent not' reau! [5, p. 25].

Як свідчать результати проведеного дослідження, у французькій мові існує ще одна можливість підсилення висловленого спонукання до дії завдяки вживанню дієслова *aller* у першій особі множини наказового способу:

Allons, ðirkchez-vous et ðigagez [5, p. 55].

Avancez! Allons, avancez! [5, p. 368].

Allons, allons, vous n'allez pas vous abomer. Ce s'rait dommage! [5, p. 29].

Емоційний вплив на мовця справляє також використання у наказовому реченні протиставного сполучника *mais*:

Mais, attends, me revaudra za! [5, p. 29].

Як свідчать дані наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних науковців, синонімами Імпрїратіф у французькій мові виступають форми *Präsnt* і *Futur Simple de l'Indicatif*, *l'Infinitif Impřratif*, *Subjonctif*.

Дієслово, вжите в майбутньому часі дійсного способу (*Futur Simple de l'Indicatif*) є засобом вираження наказу в грубій формі:

J't'en foutrai, moi! gronde Lamuse. Attends voir comme j'le f'rais ðicaniller du pajot, si seulement j'ýtais la. J'te l'řıveillerais a coups d'tartine sur la tıture, et j'te l'poosserais par un abattis... [5, p. 23].

Не менш грубим є наказ, висловлений неозначеною формою дієслова:

Arrkter la guerre! disent-ils. Arrkter les orages! [5, p. 6].

Оскільки спілкування між мовцями не завжди відбувається в грубій формі, французька мова використовує у випадку необхідності висловлення пом'якшеного наказу форми Subjonctif, який служить для вираження побажання, прохання, пом'якшеного наказу:

Oui, oui, faut qu'ils en *jouent* un air: y a pas d'erreur; autrement, quoi? C'est pas la peine de se fatiguer le ciboulot a penser a aut' chose. Seul'ment, c'est long [5, p. 32].

Використання Subjonctif в простих реченнях служить для висловлення бажання або побажання:

Vive la France! [5, p. 348].

Одним із засобів вираження пом'якшеного наказу є вживання дієслів у теперішньому часі умовного способу, який перетворює наказ на ввічливе прохання:

Pourriez-vous me dire son adresse?

Ввічливо звучить також прохання, виражене дієсловом у тривалому минулому часі Imparfait:

Si nous allions au cinéma?

Для розмовної сфери мовлення характерним є вживання бездієслівних, питальних речень з дієсловом «vouloir» та питально-заперечних речень, а також конструкцій з дієсловом «vouloir» у наказовому способі:

Veux-tu que j'te dise? [5, p. 24].

Окрім граматичних засобів вираження спонукання до дії, у французькій мові існують ще й лексичні засоби вираження категорії імперативної модальності. До них належать вигуки: вперед, назад, направо, наліво, стій, рушай тощо, якими користуються військові при відданні наказів своїм підлеглим:

En avant! En avant! [5, p. 195].

Halte! [5, p. 256].

Au rapport! [5, p. 163].

Rassemblement. Marche! [5, p. 256].

Було також виявлено випадки підсилення наказу, висловленого за допомогою вигуків, таких як *halte* шляхом вживання прислівника місця *la*:

Halte-la! crie une sentinelle [5, p. 239].

Іншим засобом вираження спонукання до виконання певних дій є використання у військових та цивільних колах дієслівних виразів, що передають накази до дії: шикуватися, розійтися, рухатися вперед, відійти тощо:

Dügagez, vous autres! Ben quoi, dügagez, que j'vous dis! Vous ktes la a faire flanelle... Allons, oust, la fuite ! J'veux plus vous voir dans le passage, һй! [5, p. 49].

Вивчення засобів вираження категорії імперативної модальності в сучасній французькій мові дозволяє зробити наступні **висновки**:

Імпрйратиф є основним засобом вираження наказу у французькій мові. Первинна функція Імпрйратиф – це вираження спонукання у всіх його відтінках, а також наказу, прохання, запрошення тощо. Позначена ним дія, як правило, відноситься до майбутнього, в абстрагованому значенні має позачасовий характер. Вторинна функція Імпрйратиф – вираження логічного відношення; частіше за все – умови.

Вираження волевиявлення, переданого цим способом, може бути підсилене завдяки використанню підсилювальних часток, сполучників, наголошених форм

особових займенників, повтору дієслова, вжитого у наказовому способі.

Оскільки кількість форм наказового способу є обмеженою, французька мова вдається до використання інших засобів вираження наказу: інфінітива дієслова, майбутнього часу дійсного способу, форм *Subjonctif*, вжитих у підрядних та простих реченнях, а також форм минулого тривалого часу.

Інші способи виражають спонукання в своїх вторинних функціях, передаючи при цьому деякі специфічні відтінки. *Impératif* безпосередньо стосується співрозмовника. *Infinitif* у спонукальній функції виражає дію абстрактно, безвідносно до означеного суб'єкта. Умовний спосіб виражає не спонукання, а побажання, звернуте не до співрозмовника, а до іншої особи.

Розмовна сфера мовлення послуговується також лексичними засобами вираження наказу, до яких належать, військові команди, вигуки, дієслівні конструкції, прислівники місця тощо.

Перспективи подальших розвідок. Розв'язання поставлених у цій статті завдань сприяє глибшому пізнанню особливостей вираження спонукання у французькій мові, а також відкриває подальшу перспективу порівняльного аналізу імперативних конструкцій інших мов. На нашу думку, перспективними будуть розвідки, присвячені вивченню засобів вираження менасивних мовленнєвих актів, а також структури речень, що виражають імперативну модальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басманова А. Г. Именные грамматические категории в современном французском языке: [учеб. пособие] / А. Г.Басманова. – М.: Высшая школа, 2007. – 198 с.
2. Богданова Р. М. Побудительная речь. Проблемы типологии и интерпретации (на материале современного французского языка): Дис. ... канд. филол. наук. – М., 2000. – 210 с.
3. Куликова В. Г. Комунікативні чинники мовного оформлення наказу у французькій мові / В.Г.Куликова //Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2000. – Вип.22. Частина II. – С. 31 – 39.
4. Bally Ch. *Traité de stylistique française*. – Gynive, Paris: Hachette, 1991. – V. 1. – 331 p.
5. Barbusse H. *Le feu*. – Paris: Collection Romans/Nouvelles, 1956. – 347 p.